

РОЗДІЛ 1 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 374.015.31-053.5

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.1>

Надія АЛЕНДАРЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-2423-1343

Олександр СЕМЕНОВ

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3839-4725

Наталія СЕМЕНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5247-7439

Бібліографічний опис статті: Алendarь, Н., Семенов, О., Семенова, Н. (2024). Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.1>

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається актуальна проблема формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в умовах закладу позашкільної освіти. В умовах реформування системи освіти та соціально-політичних змін, що відбуваються в Україні, позашкільні заклади освіти відіграють важливу роль у формуванні нової генерації творчих, рефлексивно мислячих особистостей.

Автори аналізують змістові характеристики освітнього середовища закладу позашкільної освіти, які сприяють розвитку творчих здібностей дітей. Вони виділяють такі специфічні якісні характеристики освітнього середовища, як соціально-педагогічна актуальність, особистісна зацікавленість, індивідуалізованість, автентичність, гетерогенність, цільова та змістова варіативність, відкритість до педагогічних інновацій, практико орієнтована процесуальність та креативність.

У статті також розглядаються різні аспекти впливу освітнього середовища на розвиток дитини, зокрема, когнітивно-оцінковий, поведінково-діяльнісний, емоційно-чуттєвий та комунікативний компоненти. Автори підкреслюють важливість суб'єкт-суб'єктної взаємодії між дитиною та дорослим, що сприяє розвитку творчих здібностей та самореалізації особистості.

На основі проведеного теоретико-методологічного аналізу автори розробили комплексну технологію засвоєння освітнього простору, яка включає когнітивно-оцінковий, поведінково-діяльнісний, емоційно-чуттєвий та комунікативний компоненти. Ця технологія спрямована на актуалізацію потреби старшого дошкільника у творчій активності та забезпечення умов для його особистісного, професійного та соціокультурного самовизначення.

Висновки статті підкреслюють, що освітнє середовище закладу позашкільної освіти є найбільш сприятливим для розвитку творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку. Наголошується на необхідності створення структурно-функціональної моделі формування творчо спрямованої особистості в умовах позашкільної освіти.

Ключові слова: компоненти освітнього середовища, технологія засвоєння освітнього простору, заклад позашкільної освіти.

Nadiia ALENDAR

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-2423-1343

Oleksandr SEMENOV

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-3839-4725

Nataliia SEMENOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-5247-7439

To cite this article: Alendar, N., Semenov, O., Semenova, N. (2024). Formuvannia tvorcho spriamovanoi osobystosti starshoho doshkilnyka v osvithomu seredovyschi zakladu pozashkilnoi osvity [Formation of a creatively oriented personality of an older preschooler in the educational environment of an extracurricular education institution]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.1>

FORMATION OF A CREATIVELY ORIENTED PERSONALITY OF AN OLDER PRESCHOOLER IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF AN EXTRACURRICULAR EDUCATION INSTITUTION

The article considers the current problem of forming a creatively oriented personality of a senior preschooler in the conditions of an out-of-school preschool education institution. In the conditions of reforming the education system and socio-political changes taking place in Ukraine, out-of-school educational institutions play an important role in forming a new generation of creative, reflectively thinking individuals.

The authors analyze the content characteristics of the educational environment of an out-of-school educational institution, which contribute to the development of children's creative abilities. They highlight such specific qualitative characteristics of the educational environment as socio-pedagogical relevance, personal interest, individualization, authenticity, heterogeneity, target and content variability, openness to pedagogical innovations, practice-oriented proceduralism and creativity.

The article also considers various aspects of the influence of the educational environment on the development of the child, in particular, cognitive-evaluative, behavioral-activity, emotional-sensory and communicative components. The authors emphasize the importance of subject-subject interaction between a child and an adult, which contributes to the development of creative abilities and self-realization of the individual.

Based on the theoretical and methodological analysis, the authors developed a comprehensive technology for mastering the educational space, which includes cognitive-evaluative, behavioral-activity, emotional-sensory and communicative components. This technology is aimed at actualizing the needs of the older preschooler in creative activity and ensuring conditions for his personal, professional and socio-cultural self-determination.

The conclusions of the article emphasize that the educational environment of an out-of-school preschool educational institution is the most favorable for the development of a creatively directed personality of a child of older preschool age. The need to create a structural-functional model of the formation of a creatively directed personality in the conditions of out-of-school education is emphasized.

Keywords: *components of the educational environment, technology for mastering the educational space, extracurricular education institution.*

Актуальність проблеми. В умовах реформування системи освіти, соціально-політичних змін, які відбуваються в державі, великий інтерес як суспільний, так і науковий приділяється позашкільним навчальним закладам, на яких покладена важлива місія – формування нової генерації творчо спрямованих, рефлексивно мислячих підростаючих особистостей.

Тому важливим видається дослідження змістових характеристик освітнього середовища позашкільного навчального закладу як чинника формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означена проблема тією, чи іншою мірою частково розв'язується дослідниками. Так, вивченню

проблеми взаємодії людини та середовища, його значущості для розвитку особистості в онтогенезі присвячені дослідження А. Бандури, Р. Бейкера, П. Белла, Л. Виготського, П. Гампа, Г. Ковальова, К. Левіна, Дж. Роттера, С. Рубінштейна, Д. Стоколса, Е. Толмена, М. Хейдметса, В. Рибалки, М. Черноушека, Г. Щедровицького, В. Ясвіна, О. Кононко та інших. Різні аспекти впливу освітнього середовища на розвиток дитини знайшли відображення в сучасних наукових дослідженнях І. Баєвої, Б. Бімбада, І. Булах, А. Валицької, В. Вербицького, Б. Вульфова, І. Єрмакова, А. Каташова, Є. Климова, О. Коберника, Н. Кудикіної, Ю. Мануйлова, Л. Новікової, А. Петровського, Г. Пустовіта, А. Збруєвої, В. Слободчикова, Л. Сохань та інших. Наукові та організаційно-практичні засади навчально-виховного середовища, адекватного завданням розвитку та самореалізації особистості, викладено у дослідженнях І. Бежа, П. Вербицької, І. Єрмакова, І. Зязюна, О. Киричука, М. Наказного, О. Савченко, Л. Сохань, Т. Сущенко та інших.

Мета статті полягає в аналізі змістових характеристик освітнього середовища позашкільного навчального закладу як чинника формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника

Виклад основного матеріалу дослідження.

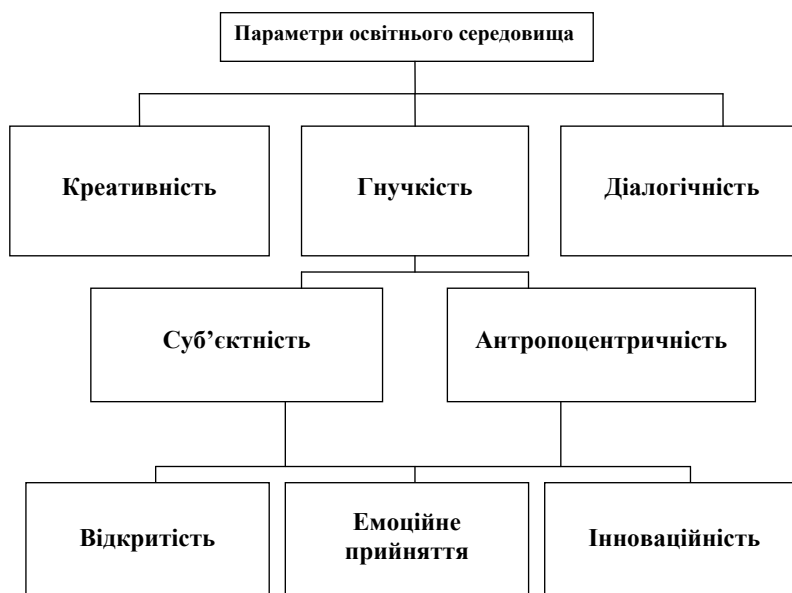
На нашу думку, доцільно проаналізувати специфічні характеристики освітнього середовища закладу позашкільної освіти, які притаманні саме цьому виду середовища. Важливими є узагальнення, зроблені дослідниками, які виокремлюють такі специфічні якісні характеристики, притаманні освітньому середовищу: соціально-педагогічна актуальність змістового компонента, особистісна зацікавленість вихованця і батьків, індивідуалізованість, автентичність, гетерогенність (різноманітність, неоднорідність за структурою); цільова та змістова варіативність, різноманітність за критерієм віку дітей, відкритість до педагогічних інновацій, різноманітність часових і просторових координат, практико орієнтована процесуальність, креативність. Серед ознак закладів позашкільної освіти дослідники виокремлюють те, що дитина має право самостійно, на свій розсуд обирати той вид творчої діяльності, час і форму заняття, які більшою мірою відповідають їхнім інтересам, нахилам

і здібностям. Заклад позашкільної освіти забезпечує вихованцям право самостійно добувати корисні знання й уміння, оволодівати тим конкретним видом діяльності, який у перспективі може стати професією (Беж, 2018; Биковська, 2016; Будник, 2013; Горшкова, 2009; Пустовіт, 2014). Дослідниця О. Горшкова наголошує, що саме позашкільна освіта відкриває для дитини вільний вибір освітньої сфери, виду, типу та форми діяльності, що забезпечує умови для самовизначення й самореалізації особистості (Горшкова, 2009). Система позашкільної освіти спрямована на: особистісне зростання дитини; її вдосконалення та розвиток у вибраному виді діяльності, тобто предметно-діяльнісній сфері; індивідуалізованість і варіативність програм (розробка індивідуального маршруту розвитку креативного мислення); добровільність і вибірковість в отриманні додаткової освіти; підвищення її функціональної грамотності.

Стосовно параметрів освітнього середовища закладу позашкільної освіти, то за основу беремо параметри освітнього простору, виокремлені В. Ясвіним: широта, інтенсивність, ступінь усвідомленості, емоційність, узагальненість, домінантність, когерентність, активність, мобільність.

На підставі аналізу наукової літератури виокремлюємо специфічні характеристики освітнього середовища закладу позашкільної освіти, до яких відносимо: креативність, гнучкість, діалогічність, суб'єктність, антропоцентричність, відкритість, емоційне прийняття, інноваційність (рис. 1).

Виокремлені нами специфічні характеристики позашкільного навчального середовища дають підстави стверджувати, що творча діяльність старшого дошкільника в межах освітнього простору закладу позашкільної освіти виступає чинником подальшого особистісного, професійного, соціокультурного самовизначення людини. Виховні можливості позашкільної освіти роблять її особливим інструментом гуманістично-демократичного характеру, який здатний розвивати в дитині, прагнення до творчого самовиявлення та креативної активності у різних сферах індивідуальної та творчої активності. У змістовому аспекті саме середовище позашкільного навчального закладу є найбільш сприятливим для впровадження

Рис. 1. Дерево специфічних характеристик освітнього середовища позашкільного навчального закладу

інноваційних суб'єкт-суб'єктних технологій, креативних методик і технологій. Крім того, позашкільна освіта дозволяє впорядковувати стихійні впливи за допомогою інноваційно-гуманістичних технологій та інструментів креативно-комунікативної діяльності.

Автори справедливо відзначають, що орієнтація на формування вихованця як особистості може бути реалізована в педагогічній практиці лише на науково обґрунтованих засадах педагогічної діяльності загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти, оскільки саме вони спроможні створити освітнє середовище, здатне забезпечити сталий збалансований розвиток особистості дитини. На підставі проведеного теоретико-методологічного аналізу проблеми нами розроблено комплексну технологію засвоєння освітнього простору, які актуалізують потребу старшого дошкільника у творчій активності. До основних компонентів технології відносимо: когнітивно-оцінковий, поведінково-діяльнісний, емоційно-чуттєвий та комунікативний компоненти (рис. 2).

Когнітивно-оцінковий компонент проявляється через інформаційне, знаннєве оточення старшого дошкільника, яке підтримує пізнавальну активність, спонукає до пізнання нового у знайомих предметах та явищах та відкритті невідомого через оцінкові механізми дозволяє продуктам бути прийнятими і презентувати їх як власну творчість. Поведінково-діяльнісний

компонент створюється як єдина картина поведінки за рахунок культивування тих чи інших поведінкових норм, подієвих ситуацій та оточення, саморегуляції у творчості. Дитина не просто набуває знання і вміння, а й одразу втілює їх у формі реальної креативно-практичної діяльності. Емоційно-чуттєвий компонент відображається у творчому налаштуванні, постійному емоційному супроводі процесів творення. Комунікативний компонент проявляється у суб'єкт-суб'єктній взаємодії дитини й дорослого, діалогічності спілкування на всіх рівнях (і однолітки, і друзі).

Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми дозволив нам виокремити порівняльні характеристики освітнього середовища закладу позашкільної освіти та закладу дошкільної освіти за наступними компонентами: когнітивно-оцінковим, емоційно-чуттєвим, діяльнісно-поведінковим, комунікативним (див. табл. 1).

Проведений аналіз засвідчив, що освітнє середовище закладів позашкільної освіти має специфічні характеристики, які сприяють розвитку творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Погоджуємось з думкою Г. Пустовіта, що предметом педагогічної підтримки в освітньому процесі позашкільного закладу освіти стає процес спільного з дитиною визначення її власних освітніх і розвивальних цілей, можливостей

Рис. 2. Комплексна технологія засвоєння освітнього простору

Таблиця 1

Порівняльні характеристики освітнього середовища закладу позашкільної освіти та закладу дошкільної освіти

Характеристики освітнього середовища	Заклад позашкільної освіти	Заклад дошкільної освіти
Когнітивно-оцінковий компонент	В освітній процес задіяні провідні майстри, умільці, які самі по собі вже є талановитими і творчими особистостями. Дорослий роз'яснює природу явищ, предметів, працює не з інтелектуальними техніками, які змінюються з віком, а з можливостями сприймання і відчуття навколишньої дійсності. Вся діяльність спрямована на творчий розвиток особистості дитини за певними профілями. Оцінка не з боку якості, а з точки зору внеску у цілісний образ, безоцінкове ставлення до продуктів творчості, визнання через загальну участь у виставках, демонстраціях.	Освітній процес здійснюють тільки педагогічні працівники. Дорослий скеровує творчу діяльність вихованців, немає конкретного спрямування щодо виду творчих здібностей; нав'язує зразки, спонукає до створення когнітивних образів. Висловлює очікування щодо результату – творчого продукту
Емоційно-чуттєвий компонент	Робота з емоційними станами «тут і тепер», акцентуація на почуттях і переживаннях, співпереживання, однаковий емоційний фон з дорослим (фантазування, тисячі «чому?»).	Звертання до інтелектуально-значущих картин (садок, будинок, сім'я).
Діяльнісно-поведінковий компонент	Високий рівень активності; індивідуалізація життєвого шляху особистості; стимулювання проявів самостійності у виборі діяльності; спільна діяльність дорослого і дитини; поліваріантність творчої діяльності.	Активність ініціюється педагогом; не завжди дотримання індивідуального підходу в процесі занять; узалежнені моделі поведінки, дотримання зразків і моделей. Педагог може відігравати провідну роль у діаді «педагог-вихованець».
Комунікативний компонент	Діалогічна, партнерська, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, повна довіра, повага, прийняття, емпатія, толерантність, інтимно-особистісне спілкування.	Межі і дистанція у спілкуванні визначені педагогом.

та шляхів задоволення інтересів і потреб, які б дозволили їй самостійно досягати бажаних життєвих успіхів (Пустовіт, 2014).

Це дає підстави розглядати освіту в закладах позашкільної освіти як взаємодію процесів виховання, самовиховання, становлення і самостановлення, професійної орієнтації як складових соціалізації. Тобто в єдності навчально-виховних впливів на дитину, коли «...створюється інтелектуальне поле входження зростаючої особистості в загальний для всіх життєвий простір» (Бех, 2018).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можемо зробити узагальнення, що в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти дитина має усвідомити рівень своєї готовності, здатності до реалізації творчого потенціалу, готовності ставати кращою, розуміти сенс свого життя, розвивати творчі задатки і здібності, відчувати себе вільною особистістю – творцем власного життєвого світу.

Заклад позашкільної освіти надає дитині право вільного вибору виду діяльності, що позитивно позначається на її розвитку як особистості; саме в рамках освітньо-виховного середовища найчастіше застосовуються суб'єкт-суб'єктні взаємини; дитина не просто набуває знання і вміння, а й втілює їх в реальні форми креативно-практичної діяльності; середовище позашкільля дозволяє проявлятися творчій діяльності вихованців в умовах педагогічної впорядкованості і контролю, який тільки стимулює їх до розвитку; індивідуалізованість навчання і виховання сприяють розвитку поваги та відповідальності особистості, що дозволяють повною мірою реалізовувати свій внутрішньо-особистісний потенціал.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у створенні структурно-функціональної моделі формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в умовах закладу позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Либідь, 2018. 848 с.
2. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : Монографія. К. : ІВЦ АЛКОН, 2016. 356 с.
3. Будник О. Б. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності в соціокультурному середовищі гірської початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8–9. С. 37–40.
4. Горшкова О. Г. Формування креативного мислення дитини дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя : КПУ, 2009. Випуск 5. С. 37–40.
5. Пустовіт Г. П. Міжпредметний підхід у побудові змісту навчальних програм для позашкільних навчальних закладів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2014. № 10. С. 26–33.

REFERENCES:

1. Bekh I. D. (2018) *Vykhovannia osobystosti* : [pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] K. : Lybid, 848 s. (in Ukrainian)
2. Bykovska O. V. (2016) *Teoretyko-metodychni osnovy pozashkilnoi osvity v Ukraini* : Monohrafiia. K. : IVTs ALKON, 356 s. (in Ukrainian)
3. Budnyk O. B. (2013) *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do pedahohichnoi diialnosti v sotsiokulturnomu seredovyshchi hirs'koi pochatkovoї shkoly*. *Hirska shkola Ukrainykh Karpat*. № 8–9. S. 37–40. (in Ukrainian)
4. Horshkova O. H. (2009) *Formuvannia kreatyvnoho myslennia dytyny doshkilnoho viku*. *Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkoli*. Zaporizhzhia : KPU. Vypusk 5. S. 37–40. (in Ukrainian)
5. Pustovit H. P. (2014) *Mizhpredmetnyi pidkhid u pobudovi zmistu navchalnykh prohram dlia pozashkilnykh navchalnykh zakladiv*. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia : Pedahohika i psykholohiia*. № 10. S. 26–33.